

кую, когда собственник дал преступнику в прямом или переносном смысле "ключи от квартиры, где деньги лежат".

Желающих откликнуться приглашаю сообщить свое мнение на rozovskiy@rambler.ru

УДК 343.237

А.С. Беніцький

МІСЦЕ ПРИЧЕТНОСТІ ДО ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто юридичну природу причетності до злочину. Визначено ознаки причетності до злочину та її значення як одного з інститутів кримінального права України. Установлено юридично значущі критерії, за якими можливо відмежувати причетність до злочину від співучасті в злочині.

Ключові слова: причетність до злочину, співучасть у злочині, предикатний злочин, систематичність, суспільна небезпечність.

В статье рассматривается юридическая природа прикосновенности к преступлению. Определены признаки прикосновенности к преступлению, и его значение, как одного из институтов уголовного права Украины. Установлены юридически значимые критерии, по которым возможно разграничить прикосновенность к преступлению от соучастия в преступлении.

Ключевые слова: прикосновенность к преступлению, соучастие в преступлении, предикатное преступление, систематичность, общественная опасность.

The article discusses the implications of the legal nature of the crime. Identified signs implications to the crime, and its importance as one of the institutions of the criminal law of Ukraine. Established legally relevant criteria by which to distinguish between possible implication in the crime of complicity in the crime.

Key words: implication in the crime, complicity in the crime, the predicate offense, systematic, public danger.

У кримінальному законодавстві України не визначено, що розуміється під причетністю до злочину. Інститут причетності до злочину, як справедливо зауважують Г.Б. Віттенберг і П.М. Панченко, характеризується "подвійним" регулюванням у кримінальному законодавстві: у Загальній та Особливій частинах Кримінального кодексу [2, с. 11]. У Загальній частині кримінального законодавства України передбачено спеціальні положення, які визначають деякі види цього інституту. В Особливій частині кримінального законодавства встановлено кримінально-правові норми, у яких сформульовано склади злочинів, які є видами причетності до злочину, або склади злочинів, які містять ознаки причетності до злочину.

Дослідженням інституту причетності до злочину приділяли у своїх роботах увагу такі вчені, як Г.І. Баймурзін, Г.Б. Віттенберг, А.О. Васильєв, М.К. Гнетнев, А.В. Зарубін, О.М. Крапівіна, В.А. Кузнецов, Н.І. Мазур, А.Д. Макаров, П.М. Панченко, А.А. Піонтковський, Є.В. Пономаренко,

С.М. Сабаніна, В.Г. Смирнов, І.Х. Хакімов та інші. Слід сказати, що в юридичній літературі триває дискусія навколо доцільності існування причетності до злочину як одного з інститутів кримінального права. Деякі сучасні вчені вважають, що інститут причетності до злочину не є актуальною проблемою для науки кримінального права. Так, наприклад, А.В. Наумов стверджує, що Загальна частина РФ не містить будь-яких норм про причетність до злочину. Ця проблема, на думку вченого, є проблемою існування однієї статті Особливої частини, у зв'язку з чим причетність до злочину як інститут Загальної частини кримінального права себе вичерпа-ла [8, с. 306].

Метою статті є встановлення правової природи причетності до злочину, її місця у кримінальному праві України, а також визначення юридично значущих ознак причетності до злочину, за якими можливо її відмежувати від співучасті в злочині.

Деякі ознаки причетності до злочину закріплено в чч. 6 та 7 ст. 27 (види співучасті) КК України, де визначено, які діяння не є співучастю. Відповідно до ч. 6 ст. 27 КК України не є співучастю не обіцяне заздалегідь переховування злочинця, знярядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК України. Виходячи із цієї норми, законодавець указує на те, що не є співучастю заздалегідь не обіцяне переховування: 1) злочинця; 2) знярядь і засобів вчинення злочину; 3) слідів злочину; 4) предметів, здобутих злочинним шляхом. Перелічені діяння є фактично заздалегідь не обіцаним переховуванням злочину, відповідальність за яке передбачено ст. 396 КК України.

Наступним діянням, яке зазначено в ч. 6 ст. 27 КК України, є заздалегідь не обіцяне придбання чи збут предметів, здобутих злочинним шляхом, яке також не відноситься до співучасті. Наведені діяння містять ознаки злочину, встановленого ст. 198 КК України, а в деяких випадках, про що буде сказано нижче, також і злочину, передбаченого ст. 396 КК України.

У ч. 7 ст. 27 КК України визначається, що не є співучастю обіцяне до закінчення вчинення злочину повідомлення про достовірно відомий підготовлюваний або вчинюваний злочин. Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину. Відповідно до цієї норми законодавець виокремлює ознаки повідомлення про достовірно відомий злочин. У кримінальному законодавстві України немає спеціальної норми, яка передбачала б відповідальність за повідомлення про підготовлюваний або вчинюваний злочин. Між тим формулювання: "Такі особи підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, коли вчинене ними діяння містить ознаки іншого злочину" вказує на те, що ознаки повідом-

лення про злочин можуть бути частиною деяких злочинів, передбачених Кримінальним Кодексом України.

У чч. 6 та 7 ст. 27 КК України не вказується, що заздалегідь не обіцяне приховування злочину, а також неповідомлення про злочин є ознаками причетності до злочину. Крім того, кримінальне законодавство України не дає визначення причетності до злочину та не наводить її різновидів.

Слід відмітити, що в кримінальному законодавстві Російської імперії, а також Радянської України не давалося поняття причетності до злочину. Дефініцію причетності до злочину, а також її різновиди визначали в теорії кримінального права. З радянських часів було прийнято виділяти такі види причетності до злочину, як: 1) заздалегідь не обіцяне приховування злочину, 2) неповідомлення про злочин, а також 3) потурання злочину. У радянській юридичній літературі заздалегідь не обіцяне придбання або збут майна, одержаного злочинним шляхом, дослідники, як правило, розглядали, як один із видів причетності до злочину [5, с. 10; 1, с. 146].

З прийняттям у 2001 році нового кримінального законодавства України з'явилися злочини, які за своїми ознаками мають багато спільного з традиційними формами причетності до злочину. Так, згідно зі ст. 256 КК України передбачено відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності. Статтею 209 КК України встановлено відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Особа, яка, заздалегідь не обіцяючи, вчинить злочин, передбачений ст. 209 КК України, стає винною в причетності до злочину. Заздалегідь не обіцяній легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, притаманні ознаки, які характерні для причетності до злочину.

На формулювання основних ознак інституту причетності до злочину, а також її видів завжди впливала теорія про співучасть у злочині. Залежно від того, що законодавець вкладав у розуміння співучасті в злочині, а також такого його виду, як пособництво у злочині, визначалося, що слід розуміти під причетністю до злочину, а також які її різновиди.

Причетних осіб об'єднує зі співучасниками злочину те, що їхня діяльність пов'язана з основним (предикатним або первісним) злочиним. Причетність до злочину не може існувати без основного злочину. Якщо немає основного злочину, то не може виникнути причетність до нього, тобто вторинний злочин. Причетність до злочину відрізняється від співучасті в злочині як за об'єктивними, так і за суб'єктивними ознаками.

Об'єкт причетності до злочину, як правило, не збігається з об'єктом основного злочину. Для визначення суспільних відносин, яким заподіюється шкода від діяльності причетної особи, об'єкт основного злочину не має суттєвого значення. Деякі автори ставлять у залежність суспільну небезпечність діянь причетних до злочину осіб від суспільною небезпечності зло-

чину, вчиненого іншою особою. Так, на думку Е. Раала, діяння причетних осіб сприяють скоєнню однорідних злочинів іншими особами в майбутньому і перешкоджають боротьбі з цими злочинами [13, с. 12]. Схожу позицію займає О.В. Зарубін, який зазначає, що суспільна небезпечність причетності залежить від небезпечності основного злочину [4, с. 74]. Однак напевно чи варто погодитися з таким підходом. Ступінь суспільної небезпечності предикатного злочину, від якого утворилися доходи, що їх причетна особа, наприклад, відмила, може бути набагато меншим у порівнянні зі вторинним злочином – заздалегідь не обіцаним відмиванням злочинних доходів.

Дійсно, причетність до злочину має певний зв'язок з основним злочином, без якого вона не може виникнути. Однак суспільна небезпечність причетного злочину не може залежати від небезпечності предикатного злочину. Ці два злочини завжди розрізняються за суб'єктами його вчинення, а також за часом виникнення та закінчення. Причетною до злочину не може бути особа, яка бере участь у предикатному злочині. Вторинний злочин може виникнути лише після закінчення предикатного злочину, а в деяких випадках після початку підготування до його вчинення, наприклад при пошуку злочину та повідомленні про злочин.

Суспільна небезпечність причетності до злочину полягає в тому, що причетна особа своїми діями чи бездіяльністю ускладнює процес виявлення предикатного злочину та викриття осіб, які його скоїли. Заздалегідь не обіцяючи приховати злочинця, майна, здобутого злочинним шляхом, зброю чи знаряддя злочину або набуваючи, зберігаючи чи збуваючи майно, одержане злочинним шляхом, винна особа приховує основний злочин, "віддаляючи" його від правоохоронних органів.

Діяння, які є причетністю до злочину, фактично перешкоджають розслідуванню або розгляду та вирішенню кримінальної справи в суді. Такі дії зводять нанівець діяльність правоохоронних органів із виявлення осіб, які скоїли предикатний злочин, притягнення їх до кримінальної відповідальності, а також із пошуку слідів злочину; ускладнюють повернення майна, здобутого злочинним шляхом, законному власнику або звернення в дохід держави. Це у свою чергу призводить до порушення нормальної діяльності органів досудового слідства, прокуратури, суду тощо. Тому заздалегідь не обіцяне приховування злочину, повідомлення про злочин, пошукування злочину та інші різновиди причетності до злочину посягають на суспільні відносини у сфері правосуддя.

Діяльність причетної особи перебуває в так званому зовнішньому зв'язку з первинним злочином і не детермінує волю безпосереднього виконавця. Причетність до злочину не перебуває в безпосередньому причинному й винному зв'язку з предикатним злочином, тому поведінка особи розглядається не як співучасть, а як причетність. Це положення впливає зі змісту ч. 6 ст. 27 КК України, де зазначено, що не є співучастю

заздалегідь не обіцяне приховування злочинця, знарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину або предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів. Особи, які вчинили ці діяння, підлягають кримінальній відповідальності лише у випадках, передбачених статтями 198 та 396 КК України. Якщо приховування було заздалегідь обіцяне, то винний буде відповідати як співучасник злочину.

Співучасть у злочині характеризується спільністю діяльності двох або більше суб'єктів злочинів. Розглядаючи цю ознаку, слід ґрунтуватися на положеннях акцесорної теорії співучасті. Зміст спільної участі осіб у вчиненні злочину полягає у взаємозумовленості діянь декількох суб'єктів злочину. Діяння кожного зі співучасників являє собою ланку в спільній злочинній діяльності, спрямованій на спільне вчинення злочину. Для співучасті у злочині наявність причинного зв'язку між діяннями співучасників є необхідною умовою спільності, оскільки об'єктивна сторона злочину виражається в суспільно небезпечному діянні, а причинний зв'язок установлюється між діяннями співучасників і єдиним, спільним для всіх суспільно небезпечним результатом.

Діяльність співучасників має бути узгоджена, оскільки особи повинні усвідомлювати, що завдяки їхнім спільним зусиллям досягається єдиний для всіх злочинний результат. Співучасники повинні знати про діяльність виконавця й ту роль, яку вони виконують у спільному ланцюгу діянь, що утворюють цілісний злочин. Тому наявність угоди між співучасниками є необхідною умовою для співучасті. Між виконавцем і співучасниками існує двосторонній зв'язок. Виконавець повинен усвідомлювати, що в злочині беруть участь організатор, пособник або підбурювач, незалежно від того, чи знають вони один одного. Співучасть характеризується взаємною поінформованістю, яка полягає в тому, що організатор, пособник або підбурювач усвідомлюють увесь обсяг майбутніх дій, спрямованих на здійснення виконавцем об'єктивної сторони злочину. Невиконання якої-небудь частини цих дій не дасть можливості іншим співучасникам скоїти задумане або значно утруднить завдання.

Співучасники злочину повинні усвідомлювати свою власну роль у досягненні спільного злочинного результату, розуміти суспільну небезпечність не тільки вчиненого ними особисто, але й характер діянь інших учасників злочину. Якщо один із суб'єктів злочину не поінформований про злочинні наміри виконавця, то він не є співучасником злочину. При цьому організатор, пособник, підбурювач і виконавець можуть не знати один одного. Крім того, у ході здійснення діянь, які утворюють об'єктивну сторону злочину, не має значення, яку функцію виконував кожен зі співучасників. Важливо, щоб вони усвідомлювали, що їхні діяння перебували в зумовлюючому зв'язку з діяннями виконавця для досягнення спільного злочинного результату. Мотиви у співучасників можуть бути різними за

спільного вчинення злочину. Для співучасті характерним є взаємне бажання брати участь у злочині для реалізації поставленої мети. Причому спільні дії повинні бути узгоджені в рамках цієї мети.

Згода на спільну участь у злочині повинна відбутися на одній зі стадій попередньої злочинної діяльності (готування чи замах на злочин). Тому за часом дії співучасників повинні передувати виконанню об'єктивної сторони злочину, отже, якщо домовленість відбудеться в процесі вчинення дій, що утворюють об'єктивну сторону злочину, то не можна буде вважати співучасть вчиненою попередньо. Разом із тим співучасть є можливою до моменту виконання об'єктивної сторони злочину. У цьому випадку співучасть слід розглядати як вчинену без попередньої змови, оскільки угода відбулася при виконанні об'єктивної сторони злочину. Якщо угода з виконавцем злочину відбудеться після фактичного закінчення злочину, то співучасть виключається. Діяльність, спрямована на сприяння виконавцеві або іншим співучасникам закінченого злочину, розглядається як причетність до злочину. Між причетною особою та співучасником злочину існує односторонній зв'язок.

Причетність до злочину може за певних обставин створювати умови для продовження злочинної діяльності учасників основного злочину. Однак причиною, яка зумовлює продовження такої діяльності, вона бути не може через відсутність домовленості на це між причетною особою та учасником або учасниками основного злочину. Виконавець, організатор, пособник або підбурювач, вчиняючи злочин, не розраховують на діяльність причетної особи. На відміну від співучасників злочину причетна особа не бере участі у вчиненні основного злочину, а лише допомагає виконавцеві й іншим співучасникам приховати сліди злочину, реалізувати здобуте злочинним шляхом тощо.

Причетна особа, на відміну від пособника, не зміцнює рішучість до вчинення злочину у виконавця й інших співучасників злочину. Це зумовлено тим, що причетна особа своїми діями не сприяє вчиненню основного злочину, а також заздалегідь не обіцяє переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети або іншим чином сприяти приховуванню злочину. Якщо, наприклад, приховування було заздалегідь не обіцяне, то діяння винного не створюють умов для вчинення основного злочину. Діяльність такої особи перебуває в так званому зовнішньому зв'язку з первинним злочином і не детермінує волю безпосереднього виконавця. Оскільки заздалегідь не обіцяне приховування не перебуває в безпосередньому причинному й винному зв'язку з основним злочином, то поведінка суб'єкта розглядається не як співучасть, а як причетність. Для злочинів, передбачених ст. 198 і ст. 396 КК України, характерно, що дії суб'єкта не є фактичним сприянням вчиненню злочину, у результаті якого було

здобуто, наприклад, злочинні доходи. Діяльність особи, яка заздалегідь не обіцяла приховати злочин або придбати, отримати, зберігати або збути майно, здобуте злочинним шляхом, не перебуває в причинному й зумовлюючому зв'язку з діями співучасників злочину й результатом, що настав. Тому така поведінка винного не утворює співучасті у вигляді пособництва.

Таким чином, причетні особи своїми діями не сприяють вчиненню основного злочину, тому що між ними та співучасниками відсутня угода на спільне вчинення злочину. Між причетною особою та співучасниками відсутній двосторонній причинний зв'язок. Винятком може бути систематичне здійснення особою переховування злочинця або злочинів, що давало би підставу виконавцеві або іншим співучасникам злочину розраховувати на таке сприяння з боку приховувача. Ці діяння визнавалися судовою практикою УРСР, а на сьогодні й судами України як співучасть у вчиненні злочину. Багатьма криміналістами підтримується позиція судової практики щодо визначення заздалегідь не обіцяного систематичного приховування злочину або придбання чи збуту майна, одержаного злочинним шляхом, як пособництва у вчиненні основного злочину.

У радянській судовій практиці зверталась увага на випадки заздалегідь не обіцяного систематичного приховування або придбання майна, здобутого злочинним шляхом. Ці діяння визнавалися співучастю у вчиненні злочину. Таке положення було закріплено в п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 31 липня 1962 року № 11 "Про судову практику в справах про заздалегідь не обіцяне приховування злочинів, придбання та збут завідомо викраденого майна" (далі – Постанова Пленуму ВС СРСР від 31 липня 1962 року), де зазначалося, що приховування злочину, а також придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, можуть бути визнані співучастю, якщо ці дії були обіцяні виконавцеві до чи під час вчинення злочину або з інших причин (наприклад з огляду на їх систематичне вчинення) давали підставу виконавцеві злочину розраховувати на таке сприяння [12, с. 17–19]. Схоже положення було закріплено в п. 13 Постанови Пленуму Верховного Суду СРСР від 11 липня 1972 року № 4 "Про судову практику в справах про викрадення державного та громадського майна" [11, с. 257].

У радянський період наведені положення пленумів Верховного Суду СРСР піддавалися критиці. Наприклад, В.А. Кузнецов уважав недопустимим віднесення систематичного злочинного набування або збуту майна, здобутого злочинним шляхом, до співучасті у вигляді пособництва [6, с. 88–89]. У сучасний період А.Є. Мілін, Р.С. Орловський та ряд інших дослідників погоджуються із думкою В.А. Кузнецова [7, с. 77; 9, с. 73]. Так, наприклад, А.Є. Мілін стверджує, що Пленум Верховного Суду СРСР у постанові від 31 липня 1962 року № 11 "Про судову практику в справах про заздалегідь не обіцяне приховування злочинів, придбання та збут

завідомо викраденого майна" вийшов за рамки своїх повноважень, дав поширювальне тлумачення норми про співучасть, а саме визнав співучастю систематичні діяння злочинного набувача або збувальника майна, що дає підстави виконавцеві розраховувати на сприяння з його боку [7, с. 68]. Як наголошує цей автор, кваліфікація систематично вчинюваного заздалегідь не обіцяного придбання або збуту майна, здобутого злочинним шляхом, як співучасті є необґрунтованою через відсутність такої обов'язкової ознаки співучасті, як умисний характер спільної діяльності винних, що виражається в їхній взаємній обізнаності та узгодженості [7, с. 77]. На думку С.І. Нікуліна, трактування систематичної скупівлі (а так само збуту) викраденого майна в пункті 2 постанови Пленуму ВС СРСР від 31 липня 1962 року нічим іншим, як розширювальним тлумаченням пособництва, пояснити не можна. Інша справа, продовжує автор, коли особа систематично придбаває викрадене майно та збуває його, попередньо обговорюючи з виконавцем варіанти або умови реалізації наміченого для викрадення майна. Таке сприяння вчиненню злочину цілком обґрунтовано кваліфікується як пособництво [14, с. 187].

Між тим важко погодитися з позицією А.Є. Міліна, С.І. Нікуліна та інших авторів, які виключають кваліфікацію систематичного злочинного набування або збуту майна, здобутого злочинним шляхом, як співучасті в злочині. Систематичне здійснення особою, наприклад, приховування предметів, здобутих злочинним шляхом, що давало би підставу учасникам злочину розраховувати на таке сприяння в майбутньому, перебуває в причинно-зумовлюючому зв'язку з діяльністю виконавця й інших співучасників злочину. Тому таку діяльність особи слід визнати пособництвом у приховуванні предметів, здобутих злочинним шляхом.

Відповідальність за співучасть у злочині при систематичному заздалегідь не обіцяному придбанні або збуті майна, здобутого злочинним шляхом, повинна наставати за умови, що винний усвідомлює, що своїми діями сприяє учасникам основного злочину і що учасники основного злочину розраховують на таку його поведінку в подальшому. За цих обставин можна говорити про наявність двостороннього причинно-наслідкового зв'язку, наприклад, між набувачем, отримувачем, зберігачем або збувальником майна, одержаного злочинним шляхом, з одного боку, та учасниками основного злочину – з іншого боку. Відповідно, діяння причетної особи за таких умов переростають у пособницьку діяльність.

Слід зазначити, що Г.П. Журавська вважає систематичність при заздалегідь не обіцяному приховуванні є можливою лише стосовно до однієї і тієї ж самої особи [3, с. 120]. Між тим із такою думкою слід не погодитися. Заздалегідь не обіцяна допомога в приховуванні злочину може бути здійснена стосовно декількох осіб, якщо вони були членами одного злочинного формування. У випадку, коли особа, заздалегідь не обіцяючи,

приховує одну особу, а потім ще декілька разів – інших суб'єктів однієї і тієї ж самої злочинної групи, то в її діях містяться ознаки систематичної надання допомоги щодо приховування предикатного злочину.

У деяких державах – колишніх республіках Радянського Союзу найвищою судовою інстанцією закріплено положення щодо кваліфікації систематичного надання допомоги учасникам злочину як співучасті в такому злочині. Так, наприклад, у Росії систематичне придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, розглядається як різновид пособництва. Таке положення закріплено в пункті 8 Постанови Пленуму Верховного Суду РФ від 5 листопада 1998 року № 14 "Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за екологічні правопорушення", де зазначено, що заздалегідь обіцяне придбання здобутої завідомо злочинним шляхом продукції або систематичне придбання її від одного і того ж правопорушника особою, яка усвідомлювала, що своїми діями дає можливість правопорушнику розраховувати на сприяння в збуті цієї продукції, повинне кваліфікуватись як співучасть у злочині у формі пособництва [10].

Необхідність існування інституту причетності до злочину викликана потребою сьогодення. Причетності до злочину притаманні ознаки, які відрізняють її від співучасті в злочині та виокремлюють її в самостійний інститут кримінального права. Визначення чітких критеріїв, за якими можна відрізнити заздалегідь не обіцяне приховування злочину, придбання, зберігання, отримання та збут майна, одержаного злочинним шляхом, від пособництва у злочині, буде сприяти правильній кваліфікації злочинів.

Використана література:

1. Баймурзин Г. И. Ответственность за прикосновенность к преступлению / Г. И. Баймурзин. – Алма-Ата : Издательство "Наука" Казахской ССР, 1968. – 188 с.
2. Виттенберг Г. Б. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву / Виттенберг Г. Б., Панченко П. Н. – Иркутск, 1976. – 50 с.
3. Журавська Г. П. Кримінологічна характеристика функціональної ролі пособника у злочині / Журавська Г. П. // Науковий Вісник Чернівецького університету. – 2007. – Випуск № 385. – С. 120.
4. Зарубин А. В. Уголовно-правовое регулирование прикосновенности к преступлению : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Зарубин Андрей Викторович ; Тюмен. юрид. ин-т МВД России. – Красноярск, 2004. – 212 с.
5. Коржанский Н. И. Ответственность за приобретение, хранение и сбыт имущества, добытого преступным путем / Коржанский Н. И. – Волгоград : Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1971. – 86 с.
6. Кузнецов В. А. Борьба с преступным приобретением и сбытом имущества / Кузнецов В. А. – Киев, 1970. – 160 с.

7. Милин А. Е. Уголовная ответственность за приобретение или сбыт имущества, заведомо добытого преступным путем : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Милин Андрей Евгеньевич ; Московский университет МВД РФ. – Москва, 2004. – 200 с.

8. Наумов А. В. Российское уголовное право. Курс лекций. В двух томах. Т. 1. Общая часть. – 3-е изд., перераб. и доп. / Наумов А. В. – М. : Юрид. лит., 2004. – 496 с.

9. Орловський Р. С. Кримінальна відповідальність за пособництво вчиненню злочину : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Орловський Руслан Семенович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2000. – 175 с.

10. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 5 ноября 1998 г. № 14 "О практике применения судами законодательства об ответственности за экологические правонарушения" // Бюллетень Верховного Суда РФ. – № 1. – 1999.

11. Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 11 июля 1972 г. № 4 "О судебной практике по делам о хищениях государственного и общественного имущества" (с изменениями от 26 апреля 1984 года) // Сборник действующих постановлений Пленумов Верховных Судов СССР, РСФСР и Российской Федерации по уголовным делам с комментариями и пояснениями / [отв. ред. В. И. Радченко]. – М., 1999. – С. 257.

12. Постановление Пленума Верховного Суда СССР от 31 июля 1962 г. № 11 "О судебной практике по делам о заранее не обещанном укрывательстве преступлений, приобретении и сбыте заведомо похищенного имущества" // Бюллетень Верховного Суда СССР. – 1962. – № 5. – С. 17-19.

13. Раал Э. Прикосновенность к преступлению по советскому уголовному праву : Авт. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. / Э. Раал ; Тартуский государственный университет. – Тарту, 1956. – 20 с.

14. Энциклопедия уголовного права. Том 6. Соучастие в преступлении / Л. Д. Ермакова, С. И. Никулин, С. С. Аветисян и др. ; [под. ред. В. Б. Малинина]. – СПб., 2007. – 564 с.